

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista sekä varhaiskasvatuslain 53 §:n muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista sekä varhaiskasvatuslain 53 §:n muuttamisesta (HE 300/2022 vp): Asia on saapunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Eduskunta-aloite

Esityksen yhteydessä valiokunta on käsitellyt seuraavan aloitteen:

- Lakialoite LA 79/2022 vp Merja Mäkisalo-Ropponen sd ym. Lakialoite laiksi potilasasiavastaavista, sosiaaliasiavastaavista ja vammaisasiavastaavista

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- hallitusneuvos Pirjo Kainulainen, sosiaali- ja terveysministeriö
- sosiaalineuvos Juha Luomala, sosiaali- ja terveysministeriö
- apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- sosiaalihuollon johtava ylitarkastaja Siro-Södergård Nina, Lounais-Suomen aluehallintovirasto
- ylitarkastaja Lilli Autti, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira)
- hallintopäällikkö Jaana Vento, HUS-yhtymä
- integraatiojohtaja Kristiina Kariniemi-Örmälä, Keski-Uudenmaan hyvinvointialue
- sosiaali- ja potilasasiamies Taija Mehtonen, Pirkanmaan hyvinvointialue
- johtava elinkeinoasiantuntija Aino Närkki, Hyvinvointiala HALI ry
- juristi Julia Lumijärvi, Kuluttajaliitto ry
- Sosiaali- ja potilasasiamies Kati Lammi, Sosiaaliasiamiehet ry
- lakimies Patrik Metsätähti, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
- puheenjohtaja Hanna Sykkö, Suomen potilasasiamiehet ry
- potilasasiamies Riitta-Liisa Karhunen

Valiokunta on saanut kirjalliset lausunnot:

- vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo, Vanhusasiavaltuutetun toimisto
- opetus- ja kulttuuriministeriö

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

- tietosuojavaltuutettu Anu Talus, Tietosuojavaltuutetun toimisto
- Opetushallitus
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy
- Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry
- Tehy ry
- Vammaisfoorumi ry
- Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- oikeusministeriö
- Rikosseuraamuslaitos

HALLITUKSEN ESITYS JA EDUSKUNTA-ALOITE

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista. Esitys liittyy pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelman kirjaukseen, jonka mukaan potilas- ja sosiaaliasiamestointia parannetaan.

Esityksen mukaan nykyisten asiamies-nimikkeiden sijaan otettaisiin käyttöön sukupuolineutraalit nimikkeet potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava. Ehdotetussa laissa säädettäisiin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä sekä potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan riippumattomuudesta, kelpoisuudesta ja tehtävistä. Lisäksi laissa säädettäisiin henkilötietojen käsittelystä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa.

Esityksen mukaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäisivät julkisen ja yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon, työterveyshuollon sekä varhaiskasvatuksen osalta hyvinvointialueet ja Helsingin kaupunki. Lisäksi HUS-yhtymä järjestäisi potilasasiavastaavien toiminnan järjestämiensä ja tuottamansa terveydenhuollon osalta. Valtio järjestäisi potilasasiavastaavien toiminnan valtion mielisairaaloissa annettavassa terveyden- ja sairaanhoidossa, Puolustusvoimien järjestämissä ja tuottamissa terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa ja Vankiterveydenhuollon yksikön järjestämissä ja tuottamissa terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa. Lisäksi Työterveyslaitos järjestäisi potilasasiavastaavien toiminnan tuottamissaan terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa.

Potilasasiavastaavia ja sosiaaliasiavastaavia olisi nimettävä riittävästi ottaen huomioon potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeet. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtävät vastaisivat pitkälti nykyisiä potilas- ja sosiaaliasiamestojen tehtäviä. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnalle olisi nimettävä pääsääntöisesti vastuuhenkilö, jonka tehtävänä olisi muun muassa ohjata, koordinoita ja kehittää potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa sekä koota potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien kanssa vuosittain selvitys potilaiden ja asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehityksestä toiminnan järjestäjälle. Hyvinvointialue voisi myös nimetä erikseen vastuuhenkilön potilasasiavastaavien toiminnalle ja erikseen sosiaaliasiavastaavien toiminnalle. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuus ja

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

puolueettomuus tulisi turvata heidän hoitaessaan tehtäviään. Riippumattomuutta turvattaisiin muun muassa sillä, että toiminta olisi järjestettävä erillään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä. Potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja toiminnan vastuuhenkilön tehtäviin edellytettäisiin soveltuvaa ylempää korkeakoulututkintoa ja tehtävän edellyttämää tehtäväalan tuntemusta.

Kukin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäjä olisi järjestämisvastuulle kuuluvan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjojen rekisterinpitäjä. Lisäksi laissa säädettäisiin henkilötietojen käsittelystä ja siihen liittyvistä suojatoimista, tietojen dokumentointi- ja rekisteröintivelvoitteesta sekä asiakirjojen säilyttämisaikasta. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston olisi ehdotetun lain mukaan pidettävä potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista valtakunnallista rekisteriä.

Lain tavoitteena on edistää potilaan sekä sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutumista parantamalla potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaedellytyksiä ja riippumattomuutta sekä toiminnan laatua.

Ehdotetun uuden lain myötä kumottaisiin nykyiset potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain ja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain säännökset potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien. Lisäksi muutettaisiin sosiaaliasiavastaavien koskevia varhaiskasvatuslain säännöksiä.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2024. Tietojen dokumentointia ja rekisteröintiä koskevia säännöksiä sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston rekisteröintivelvollisuutta koskevaa säännöstä sovellettaisiin viimeistään 1.1.2025 alkaen. Lisäksi laissa olisi siirtymäsäännös koskien potilasasiavastaavien kelpoisuusvaatimuksia.

Lakialoite

LA 79/2022 vp. Lakialoite on sisällöltään muutoin sama kuin eduskunnan käsittelyssä oleva hallituksen esitys, mutta toisin kuin hallituksen esityksessä laiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista, on aloitteeseen lisätty vammaisasiavastaavan tehtävä. Vammaisasiavastaavan tehtävänä on edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja vammaisten oikeuksia sekä palveluiden saavutettavuutta ja esteettömyyttä.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista. Nykyisten asiamies-nimikkeiden sijaan ehdotetaan otettavaksi käyttöön sukupuolineutraalit nimikkeet potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava. Laissa ehdotetaan säädettäväksi vastaavien toiminnan järjestämisestä sekä vastaavien riippumattomuudesta, kelpoisuudesta ja tehtävistä. Lisäksi laissa ehdotetaan säädettäväksi henkilötietojen käsittelystä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa.

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

Esityksen tavoitteena on edistää potilaan sekä sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutumista parantamalla potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaedellytyksiä ja toiminnan laatua.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2024. Tietojen dokumentointi- ja rekisteröintivaltuutuksia koskevia säännöksiä sovelletaan kuitenkin vasta 1.1.2025 alkaen, jotta toiminnan järjestäjillä on riittävä aika tietojärjestelmien hankkimiseen ja dokumentointi- ja rekisteröintivaltuutusten toimeenpanoon.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta pitää esityksen tavoitteita tarpeellisina ja tarkoituksenmukaisina sekä kannattaa lakiehdotusten hyväksymistä jäljempänä esitetyin huomioin.

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäminen

Esityksen mukaan potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestävät hyvinvointialueet mukaan lukien Helsingin kaupunki julkisen ja yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon, työterveys- huollon sekä varhaiskasvatuksen osalta. Lisäksi HUS-yhtymä, valtion mielisairaalat, Puolustusvoimat, Vankiterveydenhuollon yksikkö ja Työterveyslaitos järjestävät potilasasiavastaavien toiminnan järjestämänsä ja tuottamansa terveydenhuollon osalta.

Keskeinen muutos nykytilanteeseen on, että yksityiset terveydenhuollon palveluntuottajat eivät enää järjestä nykyisenkaltaista potilasasiamiestoimintaa toimintayksiköissään. Niiden tulee kuitenkin jatkossakin muun muassa viestiä potilailleen mahdollisuudesta tehdä muistutus, käsitellä saapuneet muistutukset ja vastata palvelujensa omavalvonnasta. Esityksen mukaan tavoitteena on, että toiminnan keskittäminen hyvinvointialueille yhdenmukaistaa potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa tuotiin esille, ettei esityksessä ole arvioitu riittävästi yksityisen terveydenhuollon potilasasiavastaavatoiminnan vaihtoehtoisia järjestämistapoja. Lisäksi tuotiin esille huoli siitä, että keskittäminen rapauttaa isojen yksityisten palveluntuottajien nykyisen toimivan potilasasiamiesjärjestelmän, sekä katsottiin, että terveydenhuollon palveluntuottajilla tulisi olla mahdollisuus jatkossakin järjestää itse potilasasiavastaavien toiminta tuottamansa terveydenhuollon osalta.

Esityksen mukaan (s. 27—28) vaihtoehtoisia järjestämistapoja on arvioitu valmistelun aikana, mutta nykytilan jatkamista ei ole pidetty tarkoituksenmukaisena toiminnan epäyhtenäisyyden ja laatuerojen vuoksi. Esityksessä on arvioitu, että isompina järjestäjinä hyvinvointialueilla on pienempiä toimijoita paremmat mahdollisuudet järjestää potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta laadukkaasti ja yhdenmukaisesti siten, että myös heidän riippumattomuutensa ja puolueettomuutensa voidaan turvata.

Esityksessä tunnustetaan (s. 28), että isommat palveluntuottajat tai yhteistyössä toimivat pienemmät palveluntuottajat ovat pystyneet järjestämään potilasasiamiestoiminnan nykyisin hyvin, mikä olisi puoltanut nykytilan säilyttämistä tällaisen toiminnan osalta. Potilasasiavastaavan toiminnan järjestämismahdollisuuden jättäminen vain tietyille yksityisille palveluntuottajille olisi kuitenkin edellyttänyt yksityisiä palveluntuottajia yhdenvertaisesti kohtelevaa sääntelymallia ja

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

mahdollisesti uutta lupamenettelyä, jossa edellytykset potilasasiavastaavien toiminnan järjestämiselle olisi arvioitu. Yhdenmukainen ratkaisu yksityisen terveydenhuollon potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisessä on myös potilaan näkökulmasta yksinkertaisempi. Lisäksi toiminnan keskittäminen vastaa sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämistapaa, mikä tuo synergiaetuja ja lisää toiminnan yhtenäisyyttä.

Valiokunta pitää tärkeänä, että toiminnan keskittämisen vaikutuksia vastaavien toimintaan ja palvelun saatavuuteen seurataan. Valiokunta korostaa, että hyvinvointialueilla, HUS-yhtymällä ja Helsingin kaupungilla on mahdollisuus tehdä yhteistyötä muiden hyvinvointialueiden kanssa ja hankkia näiltä potilas- ja sosiaaliasiavastaavien palveluja hyvinvointialueesta annetun lain (611/2021) mukaisesti. Lisäksi hyvinvointialueilla on mahdollisuus hankkia potilas- ja sosiaaliasiavastaavien palveluja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021) 3 luvun mukaisesti yksityisiltä palveluntuottajilta.

Lisäksi valiokunta toteaa, että yksityiset palveluntuottajat voivat jatkossakin antaa potilailleen ja asiakkailleen sosiaali- ja terveydenhuoltoon sekä asiakkaan ja potilaan asemaan ja oikeuksiin liittyvää yleistä neuvontaa. Esitys ei myöskään muuta yksityisen palveluntuottajan omavalvontaa ja sen avulla palveluiden laadun sekä turvallisuuden varmistamista koskevia velvoitteita. Lisäksi yksityisillä palveluntuottajilla on edelleenkin potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (785/1992, jäljempänä potilaslaki) ja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000, jäljempänä sosiaalihuollon asiakaslaki) säädetty velvollisuus tiedottaa potilailleen ja asiakkailleen muistutusoikeudesta riittävällä tavalla sekä järjestää muistutuksen tekeminen potilaalle ja asiakkaalle mahdollisimman vaivattomaksi.

Tehtävät

Lakiehdotuksen 8 §:ssä määritellyt potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtävät vastaavat pitkälti nykyisiä potilas- ja sosiaaliasiamiehen tehtäviä. Tehtävänä on muun muassa neuvoa potilaita, asiakkaita ja heidän läheisiään potilaiden ja asiakkaiden oikeuksiin liittyen, avustaa heitä muistutuksen teossa ja tiedottaa heidän oikeuksistaan. Lisäksi potilas- ja sosiaaliasiavastaavien tulee toimia muutenkin potilaan ja asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi. Tämä pitää sisällään muun muassa yhteistyön tekemisen eri tahojen kanssa potilaan ja asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi.

Lakiehdotuksen 2 §:n mukaan hyvinvointialueen on myös nimitettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnalle vastuuhenkilö, jonka tehtävänä on huolehtia siitä, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta on yhdenmukaista ja laadukasta koordinoimalla toimintaa ja antamalla toimintakäytäntöjä koskevaa ohjausta ja ohjeita potilasasiavastaaville ja sosiaaliasiavastaaville.

Valiokunta pitää tarkoituksenmukaisena, ettei potilas- ja sosiaaliasiavastaavien tehtäviä ole lueteltu laissa tyhjentävästi, sillä tarvittavat toimenpiteet voivat vaihdella asiakas- ja tilannekohtaisesti. Lisäksi potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäjälle ja potilas- ja sosiaaliasiavastaaville on perusteltua jättää mahdollisuuksia kehittää toimintaansa siten, että se palvelee parhaiten asiakkaiden ja potilaiden oikeuksien edistämistä. Valiokunta painottaa, että potilas- ja so-

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

siaaliasiavastaavia koskevat säännökset kattavat yhdenvertaisesti kaikki potilas- ja asiakasryhmät iästä ja taustasta riippumatta.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa nostettiin esille mahdollinen tarve täydentää potilas- ja sosiaaliasiavastaavien tehtäviä koskevaa sääntelyä velvollisuudella tarvittaessa avustaa kantelun laatimisessa, koska kantelun laatimiseen on heikosti saatavilla apua muualta. Valiokunnan sosiaali- ja terveysministeriöltä saaman selvityksen mukaan kanteluiden tai muiden oikeudellisten asiakirjojen laatimista koskevan avustamisvelvoitteen lisääminen edellyttäisi lisäresursseja ja oikeudellisia osaamisvaateita potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toimintaan. Valiokunta kuitenkin toteaa, että potilas- ja sosiaaliasiavastaavat voivat edelleen avustaa kantelun laatimisessa, mikäli heillä on siihen resursseja ja osaamista.

Valiokunta pitää hyvänä, että lakiehdotuksen 8 §:ssä ehdotetaan, että myös potilasasiavastaavien toiminnasta laadittaisiin vuosittain selvitys toiminnan järjestäjälle, kuten nykyisinkin on jo laadittu sosiaaliasiamiesten toiminnassa. Hyvinvointialue ja muut palvelujen järjestäjätahot voivat hyödyntää selvitystä palveluja kehittäessään. Lisäksi esimerkiksi valvontaviranomaisella on aina mahdollisuus pyytää hyvinvointialueelta tai muulta järjestäjätaholta selvitystä potilas- tai sosiaaliasiavastaavien selvityksessä esille nostettujen epäkohtien johdosta. Valiokunta korostaa säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 62) todettua lähtökohtaa, että selvityksen antaminen ajoitettaisiin huomioiden talousarvion valmisteluaikataulu, jotta selvityksessä esiin tulleet mahdolliset lisäresurssintarpeet voitaisiin huomioida ajoissa hyvinvointialueen budjetoinnissa.

Varhaiskasvatuspalvelujen sisältyminen sosiaaliasiavastaavan tehtäväalueeseen

Esityksessä ehdotetaan, että hyvinvointialueiden on järjestettävä sosiaaliasiavastaavien toiminta kuntien ja yksityisten järjestämien ja tuottamien varhaiskasvatuspalvelujen osalta. Myös voimassa olevan varhaiskasvatuslain (540/2018) 53 §:n mukaan sosiaaliasiamiehen tehtäviin kuuluvat nykyisin sosiaaliasiamiestehtävät kunnan ja yksityisen järjestämissä ja tuottamissa varhaiskasvatuksen palveluissa.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa kiinnitettiin huomiota siihen, että varhaiskasvatus ei ole sosiaalipalvelu eivätkä hyvinvointialueet vastaa varhaiskasvatuksen järjestämisestä, minkä vuoksi pidettiin perusteltuna, että varhaiskasvatuksen asiakkaiden oikeusturvaneuvonta järjestettäisiin erikseen.

Valiokunnan sosiaali- ja terveysministeriöltä saaman selvityksen mukaan esityksen valmisteluaikataulussa ei ole ollut edellytyksiä erottaa varhaiskasvatusta sosiaaliasiavastaavien tehtäväalueesta, koska se vaatisi erillisen valmistelun opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla, uuden organisaation luomisen tehtävän hoitamista varten sekä sitä koskevan rahoituksen. Tämän vuoksi valmistelussa on päädytty säilyttämään nykytila ainakin toistaiseksi varhaiskasvatuksen oikeusturvaneuvonnan osalta.

Valiokunta korostaa, että toiminnan järjestämisessä tulee varmistaa, että varhaiskasvatukseen liittyviä sosiaaliasiavastaavan tehtäviä hoitavalla sosiaaliasiavastaavalla on kyseisen tehtäväalan tuntemusta ja tarvittava osaaminen esimerkiksi lasten oikeuksista ja oikeusturvakeinoista. Poti-

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

las- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava hyvinvointialue on vastuussa asiavastaaviensa riittävästä osaamisesta sekä täydennyskoulutuksesta.

Valiokunta katsoo, että varhaiskasvatuksen tehtävien hoitamista osana sosiaaliasiavastaavan tehtäviä tulee seurata ja arvioida sekä tarvittaessa valmistella erillisratkaisu varhaiskasvatuksen oikeusturvaneuvonnasta. Lisäksi valiokunta korostaa, että lakiehdotuksen 2 §:n 5 momenttiin sisältyvä hyvinvointialueiden tiedottamisvelvollisuus koskee sosiaaliasiavastaavien toimintaa myös varhaiskasvatuksen osalta.

Riittävyys ja osaaminen

Lakiehdotuksen 6 §:n mukaan potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja toiminnan vastuuhenkilön tehtävään olisi kelpoinen henkilö, jolla on tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja tehtävän edellyttämä tehtävälän tuntemus. Lakiehdotuksessa ei ehdoteta säädettäväksi tarkemmin potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien lukumäärästä tai henkilöstömitoituksesta. Sosiaaliasiavastaavia ja potilasasiavastaavia on nimitettävä esityksen mukaan riittävästi ottaen huomioon potilaiden ja asiakkaiden palvelutarve.

Valiokunnan näkemyksen mukaan on tarkoituksenmukaista, että kukin hyvinvointialue ja muu järjestämisestä vastaava taho arvioi itse potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riittävän määrän, koska tämä tuntee parhaiten alueen tai viranomaisen asiakkaiden palvelutarpeen. Nimettävien potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien sekä vastuuhenkilöiden määrä riippuu hyvin paljon hyvinvointialueen koosta ja asiakasmääristä sekä asiakkaiden palvelutarpeista. Valiokunnan sosiaali- ja terveysministeriöltä saaman selvityksen mukaan väestöpohjaan kiinnitetty asiavastaavaresurssi todennäköisesti johtaisi tilanteisiin, joissa joillain alueilla toimintaan olisi liian vähän resursseja käytössä, kun taas joillain alueilla resurssit mahdollistaisivat hyvinkin monipuolisen asiavastaavapalveluvalikoiman ylläpitämisen. Tämän vuoksi väestöpohjaan kiinnitetty laskennalliset resurssitarpeet eivät todennäköisesti kohdistuisi tarkoituksenmukaisesti.

Lisäksi ehdotettu sääntely jättää järjestämisvastuussa oleville harkintavaltaa potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtäviä täytettäessä muun muassa tehtävän edellyttämän tehtävälän tuntemuksen osalta. Asiavastaavan osaamisesta riippuu myös, pystyykö hän hoitamaan sekä potilasasiavastaavan että sosiaaliasiavastaavan tehtäviä.

Valiokunta korostaa, että potilas- ja sosiaaliasiavastaavien palvelujen järjestämiseen tulee varata riittävät resurssit siten, että palveluja on tosiasiasa potilaiden ja asiakkaiden saatavilla asianmukaisesti ja yhdenvertaisesti. Valiokunta pitää tärkeänä, että valvontaviranomaiset seuraavat toimintaan kohdennettujen voimavarojen riittävyyttä hyvinvointialueilla ja muissa järjestämisvastuullisissa yksiköissä lain tultua voimaan.

Valiokunta myös painottaa, että potilas- ja sosiaaliasiavastaavien palvelujen tulee olla kaikkien potilas- ja asiakasryhmien saavutettavissa ja osa asiakasryhmistä tarvitsee enemmän oikeusturvaneuvontaa. Palveluja järjestettäessä ja voimavarojen kohdentamisessa tulee siten ottaa huomioon eri asiakasryhmien, kuten ikääntyneiden, lasten ja vammaisten henkilöiden, erilaiset tarpeet. Potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tulee olla riittävästi tavoitettavissa eri viestintävälinein ja tarvittaessa tavattavissa henkilökohtaisesti tai esimerkiksi video- tai etäyhteyden avulla.

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

Asiakkaiden yhteydenottoihin tulee myös vastata myös kohtuullisessa ajassa. Asiavastaavien antamassa neuvonnassa tulee lisäksi ottaa huomioon eri potilas- ja asiakasryhmien tarpeet. Esimerkiksi lapsille ja nuorille annettavassa neuvonnassa lapset ja nuoret tulee ottaa huomioon ikätasonsa mukaisesti. Säännöskohtaisissa perusteluissa tuodaan esille potilas- ja sosiaaliasiavastaavien osaamisvaatimusten tarpeellisia tarkennuksia, jotka koskevat erityisesti lasten ja vammaisten henkilöiden oikeuksia.

Riippumattomuus ja puolueettomuus

Lakiehdotuksen 5 §:n mukaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnasta järjestämisvastuussa olevan on järjestettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta siten, että heidän riippumattomuutensa ja puolueettomuutensa turvataan heidän hoitaessaan tehtäviään. Riippumattomuutta turvaa osaltaan lakiehdotuksen 2 §, jonka mukaan asiavastaavatoiminta on järjestettävä yhtenäisenä hallinnollisena kokonaisuutena erillään hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä. Potilasasiavastaavat ja sosiaaliasiavastaavat eivät siten voi hoitaa kyseisen hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistehtäviä tai osallistua kyseisen hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen tuottamiseen. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan tarkemmasta organisoimisesta päättäminen jää kuitenkin hyvinvointialueiden päätettäväksi, ja toiminta voidaan sijoittaa hyvinvointialueen organisaatiossa hallinnollisesti hyvinvointialueen tarkoituksen mukaiseksi katsomalla tavalla.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa osa asiantuntijoista katsoi, että potilas- ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuuden ja puolueettomuuden kannalta olisi ollut perusteltua erottaa toiminta sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuullisista organisaatioista erilliseen organisaatioon, kuten valvonnasta vastaavalle Valviralle tai aluehallintovirastolle.

Valiokunta toteaa, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta on tarkoituksenmukaista järjestää erillään valvontaviranomaisesta, sillä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtävänä ei ole toimia valvontaviranomaisena. Lisäksi on tärkeää, että asiavastaavat toimivat lähellä asiakkaita ja tuotettavia palveluita, jotta heidän antamaansa neuvontaa olisi mahdollisuus saada matalalla kynnyksellä ja asiavastaavat tuntevat organisaation ja palvelut.

Asiakirjat ja tietojensaantioikeus

Esityksessä on nykytilaan verrattuna uudet säännökset rekisterinpitäjästä (9 §), henkilötietojen käsittelystä (10 §), tietojen dokumentoinnista ja rekisteröinnistä (11 §), asiakirjojen säilyttämisestä (12 §) sekä potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tiedonsaantioikeudesta (13 §). Ehdotettu sääntely vastaa esityksen mukaan perustuslain ja EU:n tietosuojasetuksen vaatimuksia.

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan asiantuntijakuulemisessa nostettiin esille useita käytännön soveltamiseen liittyviä kysymyksiä henkilötietojen käsittelystä ja tietojensaantioikeuksista, joita tulee jatkossakin ratkaistaviksi potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa, eikä kaikkia näitä kysymyksiä ole mahdollista tyhjentävästi säännöstasolla säädellä. Valiokunta ei ehdota näiltä osin muutoksia lakiehdotuksen asiakirjoja ja tietojensaantioikeuksia koskeviin säännöksiin.

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

Valiokunta toteaa selkeyden vuoksi, että potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjoihin sovelletaan ehdotetun lain lisäksi muun muassa lakia viranomaisten toiminnan julkisuudesta. Lisäksi sovellettaviksi tulevat potilaslain ja sosiaalihuollon asiakaslain säännökset. Eduskunnan käsiteltävänä on hallituksen esitys laeiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 246/2022 vp), jossa ehdotetaan säädettäväksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen salassapidosta ja vaitiolovelvollisuudesta, sivullisen määritelmästä sekä suostumuksen antamisesta, jotka korvaavat potilaslain ja sosiaalihuollon asiakaslain vastaavat säännökset.

Alaikäisen kielto-oikeudesta ehdotetaan säädettäväksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annettavan lain 51 §:ssä, minkä vuoksi valiokunta ehdottaa muutettavaksi 1. lakiehdotuksen 10 §:n 3 momentissa olevat viittaukset potilaslakiin ja sosiaalihuollon asiakaslakiin viittaukseksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain 51 §:ään.

Valvonta

Lakiehdotuksen 14 §:n mukaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa valvovat aluehallintovirastot ja Valvira, kuten nykyisinkin. Uutena ehdotuksena esitetään, että Valvira on pidettävä potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista valtakunnallista rekisteriä.

Eduskunnassa on parhaillaan käsiteltävänä hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (HE 299/2022 vp). Jos esitykseen sisältyvät lakiehdotukset tulevat hyväksytyiksi, myös potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan valvonta ja valvontaviranomaisten tiedonsaantioikeus perustuisivat uuteen valvontalakiin.

Lakialoite LA 79/2022 vp

Valiokunta toteaa, että lakiehdotuksen mukaiset potilas- ja sosiaaliasiavastaavan tehtävät kattavat myös lakialoitteessa ehdotetun vammaisasiavastaavan tehtävät. Potilas- ja sosiaaliasiavastaavien tulee edistää asiakkaiden ja potilaiden oikeuksien toteutumista yhdenvertaisesti heidän asemastaan riippumatta ja huomioida tehtävässään erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat asiakas- ja potilasryhmät, jotka tarvitsevat usein runsaammin myös potilas- ja sosiaaliasiavastaavien neuvontaa ja palveluja. Näin ollen valiokunta ehdottaa, että potilas- ja sosiaaliasiavastaavista säädetään hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla ja että lakialoite LA 79/2022 vp hylätään.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomana hallituksen esitykseen HE 300/2022 vp sisältyvän 2. lakiehdotuksen.

Eduskunta hyväksyy muutettuna hallituksen esitykseen HE 300/2022 vp sisältyvän 1. lakiehdotuksen. (Valiokunnan muutosehdotus)

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

Eduskunta hylkää lakialoitteeseen LA 79/2022 vp sisältyvän lakiehdotuksen.

Valiokunnan muutosehdotus

1.

Laki

potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Lain soveltamisala

Potilaan sekä sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutumisen edistämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa nimetään potilasasiavastaavia ja sosiaaliasiavastaavia.

Tässä laissa säädetään potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä, potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa koskevista edellytyksistä, potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtävistä sekä henkilötietojen käsittelystä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa.

Mitä tässä laissa säädetään hyvinvointialueesta, sovelletaan myös Helsingin kaupunkiin.

2 §

Hyvinvointialueiden vastuu potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä

Hyvinvointialueiden on järjestettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta seuraavissa palveluissa ja toiminnoissa:

- 1) hyvinvointialueiden järjestämä ja tuottama sosiaali- ja terveydenhuolto;
- 2) HUS-yhtymän järjestämä terveyssosiaalityö;
- 3) valtion ja itsenäisten julkisoikeudellisten yhteisöjen järjestämät ja tuottamat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut lukuun ottamatta 4 §:ssä tarkoitettuja palveluja;
- 4) kuntien tuottamat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut;
- 5) kuntien ja yksityisten järjestämät ja tuottamat varhaiskasvatuspalvelut;
- 6) yksityisten järjestämät ja tuottamat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut;
- 7) työnantajien järjestämät ja tuottamat työterveyshuollon palvelut.

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

Kukin hyvinvointialue vastaa potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä 1 momentin 1 ja 7 kohdassa tarkoitetun järjestämänsä sosiaali- ja terveydenhuollon osalta. Jos kuitenkin hyvinvointialueen järjestämän terveydenhuollon palvelun tuottaa 4 §:ssä tarkoitettu taho, vastaa tämä myös potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä tältä osin. Muutoin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava hyvinvointialue määräytyy sen mukaisesti, minkä hyvinvointialueen alueella 1 momentissa tarkoitettua palvelua annetaan. Jos kuitenkin 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun hyvinvointialueen tuottaman terveydenhuollon palvelun tai hyvinvointialueen alueella annettavan 1 momentin 3, 4 tai 6 kohdassa tarkoitetun terveydenhuollon palvelun järjestää 3 tai 4 §:ssä tarkoitettu taho, vastaa tämä myös potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä tältä osin.

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta on järjestettävä yhtenäisenä hallinnollisena kokonaisuutena erillään hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä.

Hyvinvointialueen on nimettävä potilasasiavastaavia ja sosiaaliasiavastaavia riittävästi siten, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja on saatavilla potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeen mukaisesti. Hyvinvointialueen on nimettävä lisäksi potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilö, jos potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtäviä hoitaa useampi kuin yksi henkilö. Hyvinvointialue voi myös nimetä erikseen vastuuhenkilön potilasasiavastaavien toiminnalle ja erikseen sosiaaliasiavastaavien toiminnalle, jolloin kumpikin vastuuhenkilö hoitaa tehtäväalaansa kuuluvat 8 §:n 3 momentissa tarkoitettut vastuuhenkilön tehtävät. Jos vain yksi henkilö hoitaa hyvinvointialueen potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tehtävät, on tämän huolehdittava 8 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettujen tehtävien lisäksi 8 §:n 3 momentissa tarkoitetuista vastuuhenkilön tehtävistä.

Hyvinvointialueen on tiedotettava potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnasta asukkailleen ja julkaistava potilasasiavastaavien, sosiaaliasiavastaavien ja vastuuhenkilön nimet ja yhteystiedot internetissä sekä muilla saavutettavilla tavoilla. Hyvinvointialueen lisäksi muiden 2 §:n 1 momentissa tarkoitettuja palveluja järjestävien ja tuottavien tahojen on tiedotettava asiakkailleen ja potilailleen potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnasta ja yhteystiedoista saavutettavilla tavoilla. Hyvinvointialueen ja mainittujen muiden tahojen on otettava tiedottamisessa huomioon eri asiakas- ja potilasryhmien tarpeet.

Palvelujen hankkimisesta yksityiseltä palveluntuottajalta potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämiseksi säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021) 3 luvussa. Hyvinvointialue ei voi kuitenkaan hankkia potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilön tehtäviä yksityiseltä palveluntuottajalta.

Hyvinvointialueen potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan kehittämiseen ja täydennyskoulutukseen sovelletaan, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 32 ja 59 §:ssä säädetään.

3 §

HUS-yhtymän vastuu potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä

HUS-yhtymän on järjestettävä potilasasiavastaavien toiminta järjestämässään ja tuottamassaan terveydenhuollossa. Jos kuitenkin HUS-yhtymän tuottaman terveydenhuollon palvelun järjestää hyvinvointialue tai 4 §:ssä tarkoitettu taho, vastaa tämä myös potilasasiavastaavien toiminnan

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

nan järjestämisestä tältä osin. HUS-yhtymän järjestämään potilasasiavastaavien toimintaan sovelletaan, mitä 2 §:n 3—7 momentissa säädetään potilasasiavastaavien toiminnasta.

4 §

Valtion ja Työterveyslaitoksen vastuu potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä

Valtion on järjestettävä potilasasiavastaavien toiminta seuraavissa terveydenhuollon palveluissa:

1) valtion mielisairaaloista annetussa laissa (1292/1987) mainituissa valtion mielisairaaloissa annettava terveyden- ja sairaanhoito;

2) terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa annetussa laissa (322/1987) tarkoitettujen Puolustusvoimien järjestämät ja tuottamat terveyden- ja sairaanhoidon palvelut;

3) Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa (1635/2015) tarkoitettujen Vankiterveydenhuollon yksikön järjestämät ja tuottamat terveyden- ja sairaanhoidon palvelut.

Työterveyslaitoksen on järjestettävä potilasasiavastaavien toiminta työterveyslaitoksen toiminnasta ja rahoituksesta annetussa laissa (159/1978) tarkoitetuissa tuottamissaan terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa.

Potilasasiavastaavien toiminta on järjestettävä erillään 1 momentissa tarkoitettujen valtion viranomaisten ja laitosten sekä Työterveyslaitoksen terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettujen valtion viranomaisten ja laitosten sekä Työterveyslaitoksen on nimettävä potilasasiavastaavia riittävästi siten, että potilasasiavastaavien palveluja on saatavilla potilaiden palvelutarpeen mukaisesti. Kunkin 1 momentissa tarkoitettujen valtion viranomaisen ja laitoksen sekä Työterveyslaitoksen on nimettävä lisäksi potilasasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilö, jos potilasasiavastaavien tehtäviä hoitaa kyseisessä valtion viranomaisessa tai laitoksessa tai Työterveyslaitoksessa useampi kuin yksi potilasasiavastaava. Jos potilasasiavastaavan tehtäviä hoitaa vain yksi potilasasiavastaava, on tämän huolehdittava 8 §:n 1 momentissa tarkoitettujen tehtäviensä lisäksi 8 §:n 5 momentissa tarkoitetuista vastuuhenkilön tehtävistä. Edellä 1 momentissa tarkoitettujen valtion viranomaisten ja laitosten sekä Työterveyslaitoksen on tiedotettava potilasasiavastaavien toiminnasta potilailleen ja julkaistava potilasasiavastaavien ja vastuuhenkilön nimet ja yhteystiedot internetissä sekä muilla saavutettavilla tavoilla. Tiedottamisessa on otettava huomioon eri potilasryhmien tarpeet.

Edellä 1 momentissa tarkoitettujen valtion viranomaiset ja laitokset sekä Työterveyslaitos voivat sopia hyvinvointialueen kanssa siitä, että hyvinvointialue tuottaa potilasasiavastaavien toiminnan kyseisen valtion viranomaisen tai laitoksen tai Työterveyslaitoksen puolesta. Lisäksi valtion mielisairaalat ja Vankiterveydenhuollon yksikkö voivat sopia toistensa kanssa potilasasiavastaavien toiminnan tuottamisesta toistensa puolesta.

Kukin 1 momentissa tarkoitettu potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava valtion viranomainen ja laitos sekä Työterveyslaitos vastaa potilasasiavastaaviensa toiminnan kehittämisestä ja täydennyskoulutuksesta.

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

5 §

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuus ja puolueettomuus

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnasta järjestämisvastuussa olevan on järjestettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta siten, että heidän riippumattomuutensa ja puolueettomuutensa turvataan heidän hoitaessaan tehtäviään. Potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan on toimittava tehtävässään riippumattomasti ja puolueettomasti.

6 §

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien kelpoisuus

Potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja toiminnan vastuuhenkilön tehtävään on kelpoinen henkilö, jolla on tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja tehtävän edellyttämä tehtäväalan tuntemus.

7 §

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palvelujen kieli

Henkilön kielellisistä oikeuksista potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa säädetään kielilaissa (423/2003) ja saamen kielilaissa (1086/2003). Edellä 2 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettuja palveluja saavalla henkilöllä on potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa samat kielelliset oikeudet kuin mainitussa lainkohdassa tarkoitettuja palveluja saadessaan. Lisäksi 4 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuja palveluja saavalla henkilöllä on potilasasiavastaavien palveluissa samat kielelliset oikeudet kuin mainitussa lainkohdassa tarkoitettuja palveluja saadessaan.

Käyttäessään Lapin hyvinvointialueen rahoitusvastuulle kuuluvia sosiaali- tai terveydenhuollon palveluja saamelaisella on oikeus 2 §:n 1 ja 2 momentissa säädetyn estämättä käyttää Lapin hyvinvointialueen järjestämiä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja.

Jos potilasasiavastaava tai sosiaaliasiavastaava ei hallitse henkilön käyttämää viittoma- tai muuta kieltä tai henkilö ei vammaisuuden tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi, toiminnasta järjestämisvastuussa olevan on sen lisäksi, mitä 1 momentissa säädetään, mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja annettaessa.

8 §

Potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja vastuuhenkilön tehtävät

Potilasasiavastaavan tehtävänä on:

- 1) neuvoa potilaita potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992), jäljempänä *potilaslaki*, soveltamiseen liittyvissä asioissa;
- 2) neuvoa ja tarvittaessa avustaa potilasta tai potilaan laillista edustajaa, omaista tai muuta läheistä potilaslain 10 §:ssä tarkoitettun muistutuksen tekemisessä;

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

3) neuvoo, miten kantelu, oikaisuvaatimus, valitus, vahingonkorvausvaatimus, potilas- tai lääkevahinkoa koskeva korvausvaatimus tai muu potilaan terveydenhuollon oikeusturvaan liittyvä asia voidaan panna vireille toimivaltaisessa viranomaisessa;

4) tiedottaa potilaan oikeuksista;

5) koota tietoa potilaiden yhteydenotoista ja seurata potilaiden oikeuksien ja aseman kehitystä; sekä

6) toimia 1—5 kohdassa säädettyjen tehtäviensä lisäksi muutenkin potilaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi.

Sosiaaliasiavastaavan tehtävänä on:

1) neuvoo asiakkaita sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000), jäljempänä *sosiaalihuollon asiakaslaki*, ja varhaiskasvatuslain (540/2018) soveltamiseen liittyvissä asioissa;

2) neuvoo ja tarvittaessa avustaa asiakasta tai asiakkaan laillista edustajaa, omaista tai muuta läheistä sosiaalihuollon asiakaslain 23 §:ssä tarkoitettujen muistutuksen tekemisessä sekä neuvoo ja tarvittaessa avustaa varhaiskasvatuslain 54 §:ssä tarkoitettujen muistutuksen tekemisessä;

3) neuvoo, miten kantelu, oikaisuvaatimus, valitus, vahingonkorvausvaatimus tai muu asiakkaan sosiaalihuollon tai varhaiskasvatuksen oikeusturvaan liittyvä asia voidaan panna vireille toimivaltaisessa viranomaisessa;

4) tiedottaa asiakkaan oikeuksista;

5) koota tietoa asiakkaiden yhteydenotoista ja seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä; sekä

6) toimia 1—5 kohdassa säädettyjen tehtäviensä lisäksi muutenkin asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi.

Hyvinvointialueen potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilön tehtävänä on:

1) ohjata ja koordinoita potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa;

2) kehittää osaltaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien osaamista ja toimintaa;

3) seurata potilaiden ja asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä ja koota siitä yhdessä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien kanssa vuosittain selvitys aluehallitukselle; sekä

4) tehdä yhteistyötä eri sosiaali- ja terveydenhuollon ja varhaiskasvatuksen viranomaisten ja palveluntuottajien kanssa asiakkaan ja potilaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi.

Edellä 3 momentin 3 kohdassa tarkoitettu aluehallitukselle annettava selvitys on annettava lisäksi tiedoksi hyvinvointialueen alueen kuntien kunnanhallituksille ja aluehallintovirastolle sekä tarvittaessa muille 2 §:n 1 momentissa tarkoitettujen palvelujen järjestäjille ja tuottajille. Hyvinvointialueen on julkaistava selvitys internetissä ja tiedotettava selvityksen julkaisemisesta.

Edellä 3 ja 4 §:ssä tarkoitettujen tahojen potilasasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilöihin sovelletaan 3 momenttia siltä osin, kuin siinä säädetään potilasasiavastaavien toimintaan liittyvistä vastuuhenkilön tehtävistä. Kukin vastuuhenkilö antaa 3 momentin 3 kohdassa tarkoitettujen selvityksien sille 3 tai 4 §:ssä tarkoitettulle taholle, jonka potilasasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilö hän on, sekä tiedoksi aluehallintovirastolle.

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

9 §

Rekisterinpitäjät

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava hyvinvointialueen toimivaltainen viranomais on luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EU) 2016/679 (yleinen tietosuoja-asetus) tarkoitettu järjestämisvastuulleen kuuluvan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjojen sekä sille kuntien ja kuntayhtymien hallinnasta siirtyneiden potilas- ja sosiaaliasiameistoiminnan asiakirjojen rekisterinpitäjä.

Potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava HUS-yhtymän toimivaltainen viranomais on 1 momentissa tarkoitettu järjestämisvastuulleen kuuluvan potilasasiavastaavien toiminnan asiakirjojen sekä sille Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin hallinnasta siirtyneiden potilasasiameistoiminnan asiakirjojen rekisterinpitäjä.

Potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaavat valtion mielisairaalat, Vankiterveydenhuollon yksikkö ja Työterveyslaitos ovat 1 momentissa tarkoitettuja niiden järjestämisvastuulle kuuluvien potilasasiavastaavien toiminnan asiakirjojen rekisterinpitäjiä. Puolustusvoimien järjestämän potilasasiavastaavien toiminnan asiakirjojen rekisterinpitäjänä toimii Pääesikunta.

10 §

Henkilötietojen käsittely

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjat on pidettävä erillään rekisterinpitäjän muista asiakirjoista.

Potilasasiavastaavalla ja sosiaaliasiavastaavalla on oikeus käsitellä hallussaan oleviin asiakirjoihin sisältyviä tehtäviensä suorittamisen kannalta välttämättömiä henkilötietoja salassapitosäännösten estämättä. Käyttöoikeudet sähköisesti tallennettuihin henkilötietoihin on määriteltävä ottaen huomioon kunkin potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tehtävät.

Alaikäisen oikeuteen kieltää itseään koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen sovelletaan, mitä **sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain (/) 51 §:ssä** säädetään.

11 §

Tietojen dokumentointi ja rekisteröinti

Kun kyse on muusta kuin yleisestä neuvonnasta, potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan on antaessaan henkilölle 8 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja palveluja rekisteröitävä sen lisäksi, mitä julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain (906/2019) 27 §:ssä säädetään, seuraavat tiedot:

- 1) asianosaisen henkilön nimi sekä henkilötunnus tai, jollei se ole tiedossa, hänet väliaikaisesti yksilöivä tunnus tai syntymäaika;
- 2) laillisen edustajan, omaisen tai muun läheisen nimi ja toimivalta;
- 3) henkilön äidinkieli ja asiointikieli;

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

- 4) tieto 10 §:n 3 momentissa tarkoitettujen tietojen antamista koskevasta kiellosta;
- 5) potilasasiavastaavalle ja sosiaaliasiavastaavalle saapuneen asiakirjan saapumisajankohta;
- 6) asiakirjan laatijan nimi sekä tehtävä toimintayksikössä;
- 7) asiakirjan laatimisajankohta.

Potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan on 1 momentissa tarkoitettuja palveluja antaessaan lisäksi dokumentoitava kuvaus pyydetystä neuvonnasta, annettu neuvonta ja muut toimenpiteet sekä muut palvelujen antamiseen liittyvät välttämättömät tiedot.

12 §

Asiakirjojen säilyttäminen

Rekisterinpitäjän on säilytettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjat ja lokitiedot 12 vuotta asian käsittelyn päättymisestä. Kun asiakirjojen säilytysaika on päättynyt eikä Kansallisarkisto ole määrännyt asiakirjaa pysyvästi säilytettäväksi, on rekisterinpitäjän huolehdittava siitä, että asiakirjat tuhoetaan välittömästi.

13 §

Potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tiedonsaantioikeus

Hyvinvointialueen potilasasiavastaavalla ja sosiaaliasiavastaavalla on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada Digi- ja väestötietovirastolta sekä 2 §:n 1 momentissa tarkoitettuja palveluja järjestäviltä ja tuottavilta tahoilta välttämättömät tiedot:

- 1) potilaan tai asiakkaan laillisen edustajan, omaisen tai muun läheisen toimivallan varmistamiseksi;
- 2) 10 §:n 3 momentissa tarkoitettujen tietojen kielto-oikeuden perusteena olevasta alaikäisen kypsyysarviointista.

Edellä 3 ja 4 §:ssä tarkoitettujen tahojen potilasasiavastaavalla on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada 1 momentissa tarkoitettujen välttämättömät tiedot Digi- ja väestötietovirastolta sekä siltä 3 tai 4 §:ssä tarkoitettulta taholta, jonka järjestämää potilasasiavastaavien toimintaa kyseinen potilasasiavastaava hoitaa.

14 §

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan valvonta ja valtakunnallinen rekisteri

Hyvinvointialueen, HUS-yhtymän, valtion ja Työterveyslaitoksen omavalvontaan ja viranomaisvalvontaan niiden järjestäessä potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien toimintaa sovelletaan, mitä erikseen säädetään mainittujen tahojen järjestämän sosiaali- ja terveydenhuollon omavalvonnasta ja viranomaisvalvonnasta.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston on pidettävä potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista valtakunnallista rekisteriä. Rekisteriin merkitään potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien nimi- ja yhteystiedot, koulutus sekä toiminnan järjestäjä. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäjien on annettava mainitut tiedot ja niiden muutokset sähköisesti Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle.

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

15 §

Voimaantulo ja siirtymäsäännökset

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 11 § ja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 24 ja 24 a §, sellaisina kuin ne ovat, 24 § osaksi laissa 603/2022 ja 24 a § laissa 290/2016.

Tämän lain 11 §:ää ja 14 §:n 2 momenttia sovelletaan viimeistään 1 päivästä tammikuuta 2025 alkaen.

Henkilö, joka toimii tämän lain voimaan tullessa potilasasiamiehenä, on kelpoinen toimimaan potilasasiavastaavana sen estämättä, mitä 6 §:ssä säädetään.

2.

Laki

varhaiskasvatuslain 53 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan varhaiskasvatuslain (540/2018) 53 §:n otsikko ja 2 momentti seuraavasti:

53 §

Ohjaus, neuvonta ja sosiaaliasiavastaava

Sosiaaliasiavastaavan toiminnan järjestämisestä varhaiskasvatuksen osalta säädetään potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista annetussa laissa (/).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Valiokunnan mietintö StVM 49/2022 vp

Helsingissä 15.2.2023

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Markus Lohi kesk
varapuheenjohtaja Mia Laiho kok
jäsen Kim Berg sd
jäsen Kaisa Juuso ps
jäsen Arja Juvonen ps
jäsen Pia Kauma kok
jäsen Noora Koponen vihr
jäsen Terhi Koulumies kok
jäsen Merja Kyllönen vas
jäsen Aki Lindén sd
jäsen Hanna-Leena Mattila kesk
jäsen Ilmari Nurminen sd
jäsen Veronica Rehn-Kivi r
jäsen Minna Reijonen ps
jäsen Heidi Viljanen sd
jäsen Sofia Virta vihr

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Sanna Pekkarinen